

Данилова Н.В., аспірант,
Кравченко О.В., аспірант
кафедри «Міжнародна економіка» КНУ ім. Т. Шевченка

МІЖНАРОДНЕ СТРАТЕГІЧНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄС НА РИНКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМИ

Розглянуто суть та особливості міжнародного стратегічного економічного партнерства. Проаналізовано чинники формування українського і європейського ринків альтернативних джерел енергії. Визначено напрями стратегічного партнерства України з країнами-членами ЄС на ринку відновлюваних джерел енергії.

Рассмотрены суть и особенности международного стратегического экономического партнерства. Проанализированы факторы формирования украинского и европейского рынков альтернативных источников энергии. Определены направления стратегического партнерства Украины со странами-членами ЕС на рынке нетрадиционных источников энергии.

The paper examines the nature, characteristics, and features of international strategic economic partnership. Factors that affect operation of the Ukrainian and European renewable energy markets are studied. The directions of strategic partnership between Ukraine and EU-members at the renewable energy market are determined.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки в 21-му сторіччі відбувається під впливом низки суперечливих за своїм впливом чинників, дія яких має довгостроковий характер. Головними серед них є глобалізація, нестача природних ресурсів, що веде до зростання ціни на них, та посилення нерівномірності розвитку світової капіталістичної системи, що знайшло свій прояв в світових фінансовій та економічних кризах (2007–2009 рр.) та регіональній європейській борговій кризі (2010–2012 рр.). По-перше, функціонування не лише окремих підприємств, але і цілих галузей економіки та національних держав в цілому відбувається під впливом глобалізації, яка є об'єктивним, незворотнім «процесом розмивання кордонів національних економічних систем у результаті об'єктивних процесів ефективного відтворення капіталу в усіх його формах, що зумовлює інтенсифікацію взаємозв'язку, взаємопереплетіння, зближення національних економік та формування світової економічної системи» [1]. За умов глобалізації підприємства та національні уряди мають використовувати всі наявні можливості для пошуку стратегічних партнерів та реалізації з ефективних, взаємовигідних проєктів.

По-друге, надзвичайно загострюється проблема отримання та ефективного використання факторів виробництва взагалі та природних ресурсів зокрема. За підрахунками авторів доповіді «Ресурсна революція: відповідність світовим потребам в енергії, матеріалах, їжі та воді», яка підготовлена McKinsey Global Institute, кількість населення планети в 21-му сторіччі зростає в 4 рази, а світовий ВВП – в 20 разів, що, відповідним чином, викликало зростання попиту на природні ресурси на 600–2000% [2]. Враховуючи перспективи зростання світового середнього класу (ті хто може витратити 10–100 доларів в день за ППС) з теперішніх 1,8 млрд. до 4,8 млрд. в 2030 р, спроби задовольнити зростаючий попит пропорційним зростанням виробництва потребує додаткових щорічних інвестицій в розмірі 3 трлн. дол.

Проблема енергетичної кризи для людства сьогодні стає все більш актуальною. На виникнення даного явища впливають ряд факторів, серед яких: вичерпність природних енергоресурсів, нестійкі ціни на нафту і газ, що мають тенденцію до зростання, залежність країн-споживачів від енергопостачальників, високі витрати держбюджету на транспортування енергоресурсів, забруднення навколишнього середовища, що спричиняє зміни клімату. В таких умовах всі країни світу шукають ефективні напрями збереження своєї економічної, фінансової, енергетичної безпеки і посилення своєї міжнародної конкурентоспроможності.

По-третє, перманентні кризи, які розгортаються не лише в певних секторах світової фінансової та виробничої системи, але й в окремих регіонах світу – країни Південно-Східної Азії (1997–1998), Аргентина (2001–2002) США (2007–2009), боргова криза ЄС (2009–2012) надзвичайно загострили проблему пошуку як ефективних механізмів протидії кризам, так і нових, додаткових чинників економічного зростання. Серед перших зазначимо спільні зусилля ЄС та МВФ по наданню фінансової допомоги Ірландії, Португалії та Греції для вирішення їх боргових проблем (2010–2012). Вивчення наслідків вищезазначених криз дає підстави стверджувати, що навіть високорозвинута національна економіка не може повністю забезпечити реалізацію своїх національних економічних інтересів і потребує налагодження відносин стратегічного партнерства з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Україна, враховуючи велику ступінь відкритості своєї економіки, є надзвичайно вразливою до кризових явищ, які супроводжували розвиток світової економіки. Особливо гострою є необхідність змін в політиці управління сферою енергетики, що зумовлено зміною геополітичних інтересів та стратегічних завдань сусідніх з Україною країн, особливо Росії; загостренням внутрішніх енергетичних проблем, які довгий час не вирішувались; вимогами щодо реформування енергетичних компаній і енергетичних ринків; нагальною необхідністю підвищення енергетичної ефективності; гострою нестачею коштів на вирішення енергетичних проблем і погіршенням умов доступу до інвестицій в період економічної кризи та ін.

Реалізації переваг, притаманних альтернативній енергетиці, дасть змогу Україні скоротити виробництво енергії з природних енергоресурсів; підвищити енергоефективність продукції; скоротити викиди парникових газів; збільшити технологічне вдосконалення виробництва; створити можливості для економічного зростання на основі інновацій та стійкої конкурентоспроможності енергетичної політики; створить підґрунтя для укріплення міжнародних зв'язків шляхом експорту альтернативної енергії; покращити стан соціальної згуртованості та можливості працевлаштування населення; зокрема, надасть правовий захист незалежним виробникам енергії; знизити свою залежність від імпорту енергоносіїв.

В цих умовах влада України має використовувати нові дієві механізми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни, одним із яких виступає стратегічне економічне партнерство між Україною та країнами-членами ЄС в галузі альтернативної енергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До останнього часу поняття «стратегічне партнерство» було предметом дослідження політологів, соціологів, філософів і в найменшій мірі економістів. Різноманітні аспекти міждержавного стратегічного партнерства України розглядаються в працях А. Гриценко, І. Жовкви, С. Кононенко, Е. Лісцина, Б. Тарасюка. Проблематикою міждержавного співробітництва займаються такі зарубіжні вчені, як Х. Мілнер, Г. Снайдер, Г. Халсті, Г. Ліски, Д. Мітрані, Дж. Гекел. Проблеми розвитку енергетичного ринку, його вагомість у проблемі енергетичної безпеки України досліджують такі вчені, як П. Капігін, В. Макаров, В. Писарев, В. Бурлака, М. Земляний, І. Темненко, О. Перфілова, О. Дикарев, С. Аптекар, А. Дронова, Е. Бобров, Ю. Будниченко та багато ін. Ефективність використання альтернативних джерел енергії аналізують та прогнозують вчені при Уряді Європейського Союзу, де для дослідження кожного з виду альтернативної енергії, створено науково-дослідну Енергетичну Комісію.

Незважаючи на пильну увагу дослідників до вивчення проблем стратегічного партнерства при аналізі зовнішньоекономічних відносин між країнами, в сучасній економічній літературі поняття «міжнародне стратегічне економічне партнерство» не знайшло однозначного висвітлення і практично відсутні роботи присвячені його комплексному визначенню. Невирішеними на даний час залишаються також питання побудови ефективних партнерських відносин між Україною та ЄС у сфері альтернативної енергетики. Все це обумовлює актуальність цієї проблеми для сучасної економічної науки.

Виклад основного матеріалу. В політико-економічній літературі існує широкий спектр визначень міждержавного стратегічного партнерства. Точка зору І. Жовкви полягає в тому, що воно «становить особливий інструмент зовнішньої політики держави, використовуючи який вона узгоджує свої дії на міжнародній арені з іншими державами. Взаємодія у використанні цього інструмента та збіг стратегічних національних інтересів двох чи більше держав у декількох сферах призводять до виникнення між ними особливого виду міждержавного співробітництва» [3]. З позиції Л. Чекаленко сутність стратегічного партнерства розкривається у відносинах країн-партнерів, «які мають схожі цінності і спільне коріння, національні інтереси, які визначають очевидність і необхідність тенденції динамічного зростання двостороннього товарообороту, поглиблення співпраці» [4]. Ю. Седляр вважає, що стратегічне партнерство характеризує «вищий рівень торговельно-економічної співпраці, різноспрямованість геополітичних інтересів, зовнішньополітична взаємодія, позитивна динаміка та ефективність контактів державно-політичних, фінансово-промислових, військових, наукових і культурних еліт. Це надійність механізмів вирішення спірних питань, це врешті решт, атмосфера довіри і взаєморозуміння» [5]. Узагальнення позицій провідних політиків та експертів із проблем зовнішньополітичних відносин, висловлених в рамках опитування, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, дозволяє наступним чином охарактеризувати суть стратегічного партнерства: «наявність такої міждержавної взаємодії, яка дозволяє партнерам, поєднуючи зусилля, досягти життєво важливих внутрішніх і зовнішньополітичних стратегічних цілей» [6].

Як ми бачимо, науковці розходяться у визначенні того, що слід розуміти під міждержавним стратегічним партнерством. З нашої точки зору, плідотворна розробка цієї тематики передбачає врахування суті таких понять, як стратегія, партнер, економічний інтерес суб'єкта міжнародних економічних відносин. Стратегія – це загальний план дій, який передбачає досягнення поставленої мети в довгостроковій перспективі в будь-якій сфері соціально-економічного життя суспільства. В сфері міжнародних економічних відносин наявність стратегії означає наявність плану дій в реалізації цілей міждержавного співробітництва в тій чи іншій сфері суб'єктів міжнародних економічних відносин в довгостроковій перспективі.

Таким чином, стратегічне партнерство вирізняється наступними ознаками, які впливають із суті міжнародної економічної стратегії:

- наявність чіткої мети партнерства суб'єктів міжнародних економічних відносин;
- наявність механізму реалізації поставленої мети;
- довготривалий характер взаємодії;
- визначення суб'єктів партнерських відносин.

Поняття «партнерство» між суб'єктами міжнародних економічних відносин не є тотожним поняттям співробітництво, взаємовідносини. На відміну від останніх, партнерством є такі відносини між суб'єктами міжнародних економічних відносин, які здійснюються на основі чітко визначених принципів. Міжнародне економічне партнерство також передбачає чітке визначення суб'єктів партнерських відносин і їх економічних інтересів. Виходячи з вищезазначеного можна запропонувати

наступне визначення поняття «міжнародне стратегічне економічне партнерство». Міжнародне стратегічне економічне партнерство – це форма міжнародної довгострокової взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин, побудована на основі чітко визначених принципів, і яка через формування спільної стратегії в визначених сферах діяльності має на меті реалізацію економічних інтересів кожного з партнерів. В найбільш загальному вигляді механізм формування і реалізації системи стратегічного економічного партнерства між країнами включає 7 етапів: 1) визначення пріоритетних сфер партнерства, порівняльний аналіз ринкового середовища країн партнерів, визначення сильних і слабких сторін країн-партнерів; 2) визначення принципів та напрямів економічного партнерства; 3) визначення стратегічних національних інтересів; 4) формулювання стратегічних цілей партнерства; 5) розробка стратегії досягнення цілей партнерства; 6) розробка програм реалізації цілей; 7) оцінка ефективності реалізації цілей країн-партнерів [7].

Суттєвою ознакою, що визначає специфіку міжнародного економічного партнерства на відміну від стратегічного співробітництва, є базові принципи, які є фундаментом взаємодії. До цих принципів можна віднести наступні: прозорість, стабільність, економічна обґрунтованість, рівноправність, взаємовигідність, довготривалість, взаєморозуміння, економічність.

Розглянемо перший етап механізму формування і реалізації міжнародного стратегічного економічного партнерства на прикладі співробітництва України та країн-членів ЄС у сфері альтернативної енергетики, до якої входять:

- вітроенергетика;
- геліоенергетика (використання енергії Сонця);
- альтернативна гідроенергетика (хвильові електростанції, використання енергії малих річок);
- геотермальна енергетика;
- використання енергії біомаси та виробництво біогазу.

З цією метою проведемо порівняльний аналіз ринкового середовища України та країн-членів ЄС для визначення сильних і слабких сторін партнерів.

Україна. При аналізі чинників розвитку альтернативної енергетики в Україні до уваги, перш за все, треба взяти слабкі та сильні сторони функціонування енергетичної галузі України в цілому (табл. 1).

Таблиця 1. Енергетична галузь України: сильні та слабкі сторони [8].

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - достатні запаси вугілля та складових ядерного палива: урану і цирконію; - надлишкові потужності для транспортування газу, нафти та експорту електроенергії; - вигідне географічне та геополітичне становище; - розвинута інфраструктура енергетики; - високопрофесійний кадровий потенціал 	<ul style="list-style-type: none"> - обмеженість у власних розвіданих ресурсах природного газу, нафти, а також ядерному паливі власного виробництва; - відсутність диверсифікації джерел постачання енергетичних продуктів; - використання переважної частини потужностей власних гідроресурсів; - високе техногенне навантаження на довкілля; - незадовільний технічний стан частини енергетичних об'єктів, в тому числі систем транспортування енергетичних продуктів

Основними чинниками, які впливають на стан вітчизняного ринку альтернативної енергетики, є політичні, економічні, природні та споживча поведінка суб'єктів промислового ринку [9].

1. **Політико-правові чинники.** Ціни на нафту і газ, що імпортуються, встановлюються урядом України, що призводить до тісної прив'язки до енергопостачальників, відносини з якими тривають ще з часів СРСР. Без державної підтримки виробникам важко знайти кошти для розвитку, вдосконалення продукції, модернізації виробництва, щоб залишатись конкурентоспроможними на світовому ринку. Крім того, український уряд не застосовує жодних нефінансових механізмів підтримки виробників сонячної енергії, наприклад, податкових пільг чи субсидування. Також в Україні недосконала законодавча база, наприклад, «зелений тариф», що забезпечує розвиток ринку альтернативних джерел енергії шляхом викупу державою електроенергії у виробників. Через сукупність даних бар'єрів термін окупності сонячних енергетичних систем складає 20 років, в той час як в Європі цей термін не є довшим ніж 4-5 років.

2. **Економічні чинники.** До економічних чинників, які впливають на стан вітчизняного ринку альтернативної енергетики, відносяться, перш за все, нестійкі ціни на нафту і газ, що мають тенденцію до зростання, та високі витрати на транспортування енергоресурсів, що також робить їх вартість вищою. Треба також брати до уваги і невисоку платоспроможність споживачів на внутрішньому ринку, низький рівень попиту на альтернативні джерела енергії, низький рівень інформованості населення щодо переваг даного виду енергії.

3. **Природні фактори.** На території України сьогодні відсутні запаси природних ресурсів для повного покриття попиту що говорить про їх вичерпність та не перспективність ринку. Проблема забруднення навколишнього середовища також спонукає до розвитку ринку альтернативних джерел енергії.

Досліджуючи динаміку розвитку ринку нетрадиційних джерел енергії в Україні, можна зробити висновок, що країна є більш готовою в ролі виробника, а не споживача. Комплекс політико-правових, економічних та соціальних факторів роблять споживчий та промисловий ринки України не готовими для переходу на альтернативні джерела енергії.

Країни-члени ЄС. На протигагу українському ринку, ринок альтернативної енергетики ЄС є досить розвиненим та перспективним. На підтвердження його привабливості свідчить аналіз факторів виходу на ринок

1. Політико-правові чинники. В країнах-членах ЄС сформована законодавча база в сфері альтернативної енергетики, існує підтримка галузі з боку Європарламенту, визначені норми сертифікації продукції тощо.

2. Економічні чинники. Для країн-членів ЄС характерним є зростання цін на традиційні енергоресурси, багатомільйонні інвестиції в галузь альтернативної енергетики, значний ринковий потенціал, висока вартість транспортування газу та нафти.

3. Природні чинники. До їх числа належить дефіцит природних енергоресурсів, екологічна безпека, сприятливі кліматичні умови на території країн-членів ЄС.

4. Науково-технічні чинники. Для країн-членів ЄС типовим є наявність висококваліфікованих спеціалістів у сфері альтернативних джерел енергії та використання новітніх розробок.

Порівняльний аналіз факторів ринкового середовища України та країн-членів ЄС, які наведені вище, дозволяє визначити сильні та слабкі сторони сторін у сфері альтернативної енергетики (табл. 2).

Таблиця 2. Альтернативна енергетика України та країн-членів ЄС: сильні та слабкі сторони.

	Україна	Країни-члени ЄС
Сильні сторони	Наявність широкого спектру джерел альтернативної енергії. Вигідне географічне положення. Значний прихований попит на альтернативну енергію, який перетвориться на реальний із подальшим зростанням цін на традиційні джерела енергії.	Сформований попит з боку споживачів. Сильна державна підтримка виробників альтернативної енергії. Наявні фінансові можливості для споживання АДЕ. Культурні чинники підтримки економічного споживання енергії.
Слабкі сторони	Слабка фінансова база потенційних споживачів альтернативних джерел енергії. Слабка технічна база виробництва обладнання для альтернативної енергетики. Непослідовна стратегія державного регулювання в енергетичній сфері.	Відсутність достатньо широкого кола споживачів обладнання для АДЕ, що стримує падіння цін на нього. Сильна конкуренція з боку іноземних виробників обладнання для АДЕ (США, КНР).

Наведений аналіз сильних та слабких України та країн-членів ЄС у сфері альтернативної енергетики дає можливість визначити напрями міжнародного стратегічного економічного партнерства між ними, які, з одного боку, використовують можливості, надані сильними сторонами, а з іншого – здатні зменшити негативні наслідки від наявності слабких сторін.

Основними напрямками партнерства, на нашу думку, мають бути:

1. Перехід від виробництва біотоплива на території для потреб країн-членів ЄС України, яке відбувається зараз, до використання більш технологічно-складних АДЕ на базі сонячної та гідроенергії;
2. використання сонячних АДЕ на території України на базі передових технологій та обладнання, виробництва країн-членів ЄС;
3. спільне виробництво обладнання для використання АДЕ на території України, країн-членів ЄС та інших країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження міжнародного стратегічного економічного партнерства України з країнами-членами ЄС на ринку альтернативної енергетики дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, Україна та країни-члени ЄС мають значний потенціал для налагодження стратегічного економічного партнерства на ринку альтернативної енергетики.

По-друге, відносини стратегічного економічного партнерства мають будуватися на використанні об'єктивного механізму їх побудови, першим етапом якого є визначення пріоритетних сфер партнерства, порівняльний аналіз ринкового середовища країн-партнерів та визначення сильних і слабких сторін країн-партнерів у сферах партнерства.

Дотримання такого підходу стосовно сфери альтернативної енергетики дало можливість сформулювати основні напрями міжнародного стратегічного економічного партнерства в цій сфері.

Подальше дослідження проблематики міжнародного стратегічного економічного партнерства в сфері альтернативної енергетики має зосередитися на розробці конкретних стратегій досягнення цілей партнерства.

Література

1. Старостіна А. О. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / А. О. Старостіна, А. О. Длігач, Н. В. Богомаз – К. : Знання, 2009. – 455 с. : табл. – (Серія "Вища освіта XXI століття") – С. 74
2. Richard Dobbs, Jeremy Oppenheim, Fraser Thompson, Marcel Brinkman, Marc Zornes. Resource revolution: Meeting the world's energy, materials, food, and water needs McKinsey Global Institute. 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Natural_Resources/Resource_revolution.
3. Жовква І. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України: Автореф. дис. канд. політ. наук. 23.00.04: Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с. – укр. – С. 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05jizru.zip>.
4. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України. К.: Видавництво «Либідь», 2006 р. – 691 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/19240701/politologiya/strategichne_partnerstvo#457.
5. Селляр Ю. О. Стратегічне партнерство в українсько-російських відносинах: Автореф. дис. канд. політ. наук. 23.00.04: Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с. – укр. – С. 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05syouv.zip>.
6. Стратегічні партнери України: декларації і реалії. Аналітична доповідь // Національна безпека і оборона, 2000, №12 – С. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/files/category/journal/NSD12_ukr.pdf.
7. Кравченко О. В. Міжнародне стратегічне економічне партнерство в сучасних умовах глобалізації // Маркетинг в Україні, 2001. – №4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uam.in.ua/upload/iblock/927/92722f83b9635acc9439dce4ce74765.pdf>.
8. Розроблено за: Офіційний сайт Кабінету Міністрів. Енергетична стратегія України до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc.
9. Методика аналізу факторів середовища викладена в кн. Старостіна А. О. Маркетингові дослідження національних і міжнародних ринків: Підручник. – К.: ТОВ «Лазарит-Поліграф», 2012. – 480 с. – С. 98–130.